

УДК 342.5

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО НОТАРІАТУ

Ірина НЕВЗОРОВА,

аспірант кафедри правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

Автором визначено поняття принципу та принципу нотаріальної діяльності. Проаналізовано думки вчених-теоретиків та нормативні джерела стосовно тлумачення цих понять. Наголошено на відсутності в міжнародних нормативно-правових актах єдиного підходу до виокремлення кола принципів діяльності міжнародного нотаріату. Проаналізовані різні спроби в той чи інший історичний період на нормативному рівні закріпити питання щодо принципів діяльності міжнародного нотаріату. Здійснено систематизацію принципів нотаріальної діяльності та з'ясовано шлях їх еволюційного розвитку, трансформації та модернізації. Обґрунтовано авторське відношення до затверджених десяти принципів діяльності міжнародного нотаріату.

Ключові слова: принцип, нотаріат, нотаріальна діяльність, принципи міжнародного нотаріату, систематизація принципів нотаріальної діяльності.

PRINCIPLES OF ACTIVITIES OF THE INTERNATIONAL NOTARY

Iryna NEVZOROVA,

Postgraduate Student of the Department of Legal Disciplines
of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

SUMMARY

The author defined the concept of "principle" and the principle of notarial activity. The opinions of theoretical scholars and normative sources concerning the interpretation of these concepts are analyzed. It is emphasized that in the international normative legal acts there is no single approach to the distinction between the principles of the activity of the international notary. Analyzed different attempts in a given historical period at the normative level to consolidate the issue of the principles of the activities of international notary. The systematization of the principles of notarial activity is carried out and the way of their evolutionary development, transformation and modernization is clarified. The author's relation to the approved ten principles of activity of international notary is grounded.

Key words: principle, notary, notarial activity, principles of international notary, systematization of principles of notarial activity.

Постановка проблеми. Сьогодні з особливою гостротою постає питання щодо нормативної регламентації нотаріальної діяльності на міжнародному нормативно-правовому рівні. У першу чергу це стосується офіційного закріплення принципів діяльності міжнародного нотаріату та об'єктивності віднесення тих чи інших положень до кола принципів.

Актуальність теми дослідження. У сучасній науковій літературі та нормативно-правових актах простежується відсутність однаковості в питанні визначення принципів діяльності міжнародного нотаріату. Причина цього криється як в історичних особливостях розвитку деяких міжнародних організацій, так і специфіці законодавства ряду розвинених держав світу.

Стан дослідження. Питанню дослідження нотаріальної діяльності, в т.ч. і принципів, на яких вона ґрунтується, приділяли увагу такі вчені-теоретики: С.Д. Гусарев, О.П. Коляда, Ю.В. Нікітін, Л.С. Сміян, О.Д. Тихомиров, П.Г. Хоменко та інші.

Метою та завданням наукової статті є аналіз походження (еволюції, трансформації) принципів діяльності сучасного міжнародного нотаріату, а також з'ясування підстав та особливостей формування кола сучасних принципів нотаріату, виявлення історичних передумов їх виникнення та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Принцип (лат. *principium* – начало, основа) – це твердження, яке сприй-

мається як головне, важливе, суттєве, неодмінне або принаймні бажане. У повсякденному житті принципами називають внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні та теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різних сферах діяльності [1].

На думку В.Б. Авер'янова, поняття «принцип» походить від лат. *principium* – «основа, початок», і трактується як: 1) основне, вихідне положення теорії, вчення тощо, керівна ідея, основне правило діяльності; 2) внутрішнє переконання, погляд, що означає норму поведінки; 3) основа устрою, дії будь-якого механізму, приладу [2, с. 30].

У філософському словнику закріплено принцип як центральне поняття, основа системи, узагальнення та поширення будь-якого положення на всі явища тієї галузі, з якої даний принцип було абстраговано [3, с. 362].

Досить влучне визначення принципу наводить М.М. Почтовий, який зазначає, що поняття «принцип» доцільно розуміти як вихідні, керівні ідеї, положення виникнення, розвитку і функціонування суспільних явищ. Крім цього, він акцентує увагу на тісному зв'язку між об'єктивно існуючими певними правилами, що мають основне, вихідне значення, й такими суб'єктивними властивостями, як внутрішнє переконання, погляди [4].

Якщо екстраповувати проаналізоване поняття «принцип» на сферу будь-якої професійної діяльності, то слід погодитись із думкою В.М. Горшеньова та І.Б. Шахова, що якщо принципи сприймаються, вони повинні глибоко

усвідомлюватися, детально засвоюватися та перетворюватися на професійні переконання [5, с. 73].

Маючи предметом наукового дослідження нотаріальну діяльність, слід зазначити, що принципи нотаріату, на наш погляд, мають визначатись як вихідні, керівні ідеї, положення виникнення, розвитку і функціонування правових відносин під час здійснення нотаріальної діяльності.

Пропонуємо розглянути трансформацію принципів міжнародного нотаріату на прикладі міжнародних нормативно-правових актів, якими вони визначались у той чи інший період історичного розвитку нотаріальних відносин.

Так, одним із перших фактів-спроб закріплення на нормативному рівні принципів міжнародного нотаріату стала доповідь еквадорської делегації нотаріусів на пленарному засіданні 89 Міжнародного конгресу Латинського нотаріату, який відбувся в Мексиці в 1965 році. У своєму виступі делегація з Еквадору, цитуючи свого відомого нотаріуса Хорхе Хара Грау, наголосила, що нотаріус у своїй діяльності має керуватись такими заповідями:

- 1) поважай своє міністерство;
- 2) утримайся, навіть якщо маленький сумнів робить неясними твої дії;
- 3) віддавай належне Правді;
- 4) дій обачно;
- 5) вивчай із пристрасстю;
- 6) радься із Честю;
- 7) керуйся Справедливістю;
- 8) обмежуйся Законом;
- 9) працюй із Гідністю;
- 10) пам'ятай, що твоя місія є в тому, щоб не було суперечок між людьми [6].

Більш офіційного закріплення принципи міжнародного нотаріату набули 18 січня 1986 року, коли були затверджені Бюро при Комісії з міжнародного співробітництва Міжнародної Співки Нотаріату. Цього ж року 13-15 травня в Гаазі вони були схвалені і Постійною Радою Міжнародної Співки Нотаріату. Серед принципів було визначено такі:

- 1) нотаріус діє від імені держави, але підкоряється тільки закону;
- 2) функція нотаріату – служіння державі, яке нотаріус здійснює незалежним чином, не входячи в ієрархію державних службовців;
- 3) нотаріус забезпечує неупереджену кваліфіковану юридичну допомогу, законність, рівну справедливість і публічну достовірність приватних актів;
- 4) акти нотаріуса мають особливу доказову, а часто і виконавчу силу;
- 5) діяльність нотаріуса знаходиться у сфері безспірної юрисдикції, при цьому сприяючи попередженню спорів і конфліктів;
- 6) як радник нотаріус виявляє дійсну волю сторін і викладає її в еталонно-кваліфікований юридичний акт;
- 7) нотаріус зобов'язаний бути членом централізованої організації – нотаріальної палати, чисельність посад нотаріусів підлягає квотуванню;
- 8) нотаріус несе повну майнову відповідальність за професійні помилки;
- 9) нотаріус зобов'язаний застрахувати професійні ризики;
- 10) нотаріус жорстко зв'язаний не тільки законом, а й нормами професійної етики [7].

Дещо пізніше, а саме 17 жовтня 2004 року, в м. Сьюдад-де-Мехіко в Мексиці Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародної Співки Латинського Нотаріату затверджено Нотаріальні правила професійної поведінки, де закріплено також 10 принципів нотаріальної діяльності, зокрема:

- 1) професійна підготовка – здійснення професійної діяльності зі знанням справи та відповідною юридичною

підготовкою, набуттям конкретних знань у питаннях, що становлять інтерес для нотаріату, з урахуванням вказівок його професійних органів;

- 2) нотаріальна контора – організація, в якій нотаріус надає свої послуги таким чином, щоб гарантувати ефективну доступність послуги, забезпечувати свою особисту присутність та дотримуватись графіка роботи відповідно до вимог користувачів;

- 3) відносини з колегами та професійними органами – ґрунтуються на засадах ввічливості, співпраці та солідарності, шляхом взаємного обміну допомогою, послугами та консультаціями;

- 4) конкуренція – нотаріус зобов'язаний поводити себе належним чином, поважаючи вільний вибір сторін, а також чесну конкуренцію між нотаріусами. Нотаріус повинен утримуватись від пошуку клієнтів за допомогою інших засобів, крім власних професійних можливостей;

- 5) реклама – забороняється індивідуальна реклама нотаріуса, що стосується його особистих якостей, а дозволяються суворо інформаційні форми колективної реклами, що здійснюються за ініціативи професійних органів або регламентовані ними, з дотриманням рівного ставлення до всіх нотаріусів;

- 6) вибір нотаріуса – здійснюється виключно за вільним рішенням зацікавлених сторін. У зв'язку із цим у рамках свого обов'язку неупередженості нотаріус повинен утримуватись від будь-якої поведінки, яка навіть опосередковано може вплинути на вільний вибір зацікавлених сторін;

- 7) особистий характер нотаріального втручання – професійне обслуговування нотаріуса характеризується відносинами довіри з користувачами. Нотаріус може використовувати допоміжні засоби та співробітників за умови, що це не вплине на особистий характер послуги в цілому;

- 8) професійна таємниця – нотаріус повинен піклуватись і діяти таким чином, щоб професійна таємниця зберігалась ним особисто та його співробітниками і працівниками;

- 9) неупередженість та незалежність – уникнення будь-якого особистого впливу на свою діяльність та будь-якої форми дискримінації по відношенню до клієнтів. Під час надання своїх послуг нотаріус повинен збалансувати різні інтереси сторін і підготувати варіант рішення, єдиною метою якого є забезпечення спільної правової безпеки сторін;

- 10) старанність та відповідальність – під час виконання своїх обов'язків нотаріус повинен діяти належним та конструктивним чином: інформувати та консультувати сторони про можливі наслідки необхідної послуги у всіх аспектах покладеної на нього звичайної юридичної процедури; вибирати для дії юридичну форму, найбільш узгоджену з волею сторін; забезпечувати її законність та актуальність; надавати сторонам відповідні роз'яснення, що необхідні для забезпечення відповідності дії прийнятим рішенням та обізнаності сторін щодо юридичної сили дії [8].

Ще одне нормативне закріплення принципи міжнародного нотаріату знайшли 8 листопада 2005 року в документі, затвердженому Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародного союзу нотаріату в м. Рим в Італії. Цього разу вони іменувалися не просто принципами, а фундаментальними принципами системи Латинського Нотаріату. До них віднесені такі принципи:

- 1) публічність та професійність – нотаріус є фахівцем у галузі права, публічною посадовою особою, яка признається на посаду державою з метою надання достовірності правочинам та угодам, що містяться в документах, які він складає, і виступає в якості радника осіб, що звертаються за його послугами;

2) незалежність та неупередженість – будучи наділим публічною функцією, нотаріус виконує свої обов'язки незалежно і неупереджено, не входячи до ієрархії державних чиновників або службовців;

3) правова безпека клієнта – нотаріальна служба, охоплюючи сукупність правової діяльності у сфері безспірної юрисдикції, забезпечує клієнтові правову безпеку, запобігає можливим суперечкам, які вона може вирішити за допомогою юридичної медіації, та є необхідним інструментом для справлення правосуддя;

4) законність – постійно дотримуючись припису закону, нотаріус під час складання нотаріальних дій інтерпретує волю зацікавлених сторін і адаптує форму її викладу до вимог закону. У зв'язку із цим нотаріус встановлює особу, правоздатність і, за необхідності, законність повноважень сторін. Нотаріус контролює законність дій, пересвідчуючись при цьому, що воля сторін, які домовляються, була висловлена вільно і свідомо в його присутності, на якому б носії ці дії не оформлювалися;

5) членство в нотаріаті – нотаріуси повинні бути членами колегіального органу. Єдиний орган, що складається виключно з нотаріусів, представляє нотаріат кожної країни;

6) лояльність та чесність – нотаріус зобов'язаний бути лояльним і чесним по відношенню до тих, хто звернувся за його послугами, до держави і колег;

7) професійна таємниця – нотаріус відповідно до публічного характеру своєї функції повинен дотримуватися професійної таємниці;

8) об'єктивність та справедливість – для досягнення рівноваги, необхідної для укладання справедливого договору, неупередженість нотаріуса також виражається в наданні належної допомоги тій стороні, яка знаходиться в менш вигідному становищі стосовно іншої сторони;

9) вільний вибір нотаріуса – вибір нотаріуса здійснюється виключно сторонами (клієнтами);

10) професійна деонтологія – нотаріус зобов'язаний дотримуватися правил професійної деонтології як на національному, так і на міжнародному рівні [9].

Проаналізувавши еволюцію зародження та трансформації принципів міжнародної нотаріальної діяльності, застосовуючи такі наукові методи, як порівняльно-правовий та компаративістики, слід зазначити, що кожний із зазначених періодів історичного розвитку знайшов своє закріплення та відображення в сучасних принципах міжнародного нотаріату. Так, наприклад, навіть серед Заповідей, якими має керуватись нотаріус (що запропоновані еквадорським нотаріусом Хорхе Хара Грау), до сьогодні дійшли:

1) законність – у заповідях іменувалась як «обмежуйся Законом»;

2) лояльність і чесність – в заповідях зазначались як «радсья із Честю», «прашю із Гідністю»;

3) об'єктивність та справедливість – у заповідях зазначалось лише про «керуйся Справедливістю», однак трансформація і в «об'єктивність» є цілком логічним, адже за своїм соціальним призначенням дані поняття дуже схожі й уособлюють собою так звані «фільтри» сприйняття інформації, здійснення професійної діяльності та реалізацію повсякденної поведінки у стосунках між людьми.

Дещо зауважовано, на наш погляд, але також із перспективою іменуватись принципом сьогодні до «членства в нотаріаті» можна віднести заповідь «поважай своє міністерство». Таким чином, еквадорський нотаріус Хорхе Хара Грау ще в далекому 1965 році виокремлював когорту нотаріусів із-поміж, наприклад, інших представників юридичної професії, асоціюючи діяльність нотаріуса зі «своїм міністерством», тобто окремим, самостійним підрозділом дуже високого державного рівня.

Наступне коло сучасних принципів діяльності міжнародного нотаріату зародилося та вперше набуло офіційного закріплення в 1986 році у Гаазі, де Постійною Радою Міжнародної Спільки Нотаріату було схвалено десять принципів. Слід зазначити про наступні з них, які в подальшому трансформувались у сучасні принципи діяльності міжнародного нотаріату:

1) незалежність – серед закріплених у 1986 році в Гаазі він мав таке тлумачення: служіння державі, яке нотаріус здійснює незалежним чином, не входячи в ієрархію державних службовців;

2) неупередженість – трактувався таким чином: нотаріус забезпечує неупереджену кваліфіковану юридичну допомогу, законність, рівну справедливість і публічну достовірність приватних актів;

3) дотримання правил професійної деонтології – частково цей принцип був закріплений у 1986 році в Гаазі в аспекті дотримання професійної етики і мав таке вираження: нотаріус жорстко зв'язаний не тільки законом, а й нормами професійної етики.

Слід наголосити, що змістовно та обґрунтовано принципи діяльності міжнародного нотаріату були закріплені в 2004 році в Мексичі. З-поміж вищезазначених були ще два принципи, які сьогодні відносяться до сучасних принципів діяльності міжнародного нотаріату:

1) професійна таємниця – нотаріус повинен піклуватися і діяти таким чином, щоб професійна таємниця зберігалась ним особисто та його співробітниками і працівниками;

2) вільний вибір нотаріуса – в Мексичі він іменувався як просто «вибір нотаріуса» і тлумачився як такий, що здійснюється виключно за вільним рішенням зацікавлених сторін. У зв'язку із цим у рамках свого обов'язку неупередженості нотаріус повинен утримуватися від будь-якої поведінки, яка навіть опосередковано може вплинути на вільний вибір зацікавлених сторін.

Своїм остаточним сформованості у вигляді 10-ти принципів діяльності сучасного міжнародного нотаріату вони набули у 2005 році у Римі, де до восьми наголошених вище додалось ще два принципи:

1) публічність та професійність – нотаріус є фахівцем у галузі права, публічною посадовою особою, яка призначається на посаду державою з метою надання достовірності правочинам та угодам, що містяться в документах, які він складає, і виступає в якості радника осіб, що звертаються за його послугами;

2) правова безпека клієнта – нотаріальна служба, охоплюючи сукупність правової діяльності у сфері безспірної юрисдикції, забезпечує клієнтові правову безпеку, запобігає можливим суперечкам, які вона може вирішити за допомогою юридичної медіації, та є необхідним інструментом для справлення правосуддя.

Таким чином, можна зазначити, що до переліку десяти остаточних принципів діяльності сучасного міжнародного нотаріату потрапили положення, які зароджувались ще в 1965 році (3 принципи), потім у 1986 році (3 принципи), і положення більш сучасного історичного періоду – у 2004 році (2 принципи) та 2005 році (2 принципи).

Вважаємо, що серед принципів, які зазначались і не віднесені до десяти остаточних, є досить слушні та ґрунтовні положення. Це, зокрема:

1) акти нотаріуса мають важливу доказову й виконавчу силу (Гаага, 1986 рік). Сьогодні нотаріуси у своїй діяльності виступають від імені держави: перш за все, це державні нотаріуси, а приватні – в частині того, що ліцензію на провадження нотаріальної діяльності надано від імені держави. Тому і не виникає сумнівів в офіційності та важливості нотаріальної діяльності, а обов'язок виконання нотаріальних дій передбачений на законодавчому рівні;

2) акти нотаріуса за своєю суттю є еталонно-кваліфікованими юридичними актами (Гаага, 1986 рік). Тим самим на нормативному рівні закріплювалась свого роду «досконалість» нормативно-правового акта як взірцевого, еталонного. Однак цілком правильним є те, що це положення не ввійшло в перелік остаточних принципів, адже нелогічним є оскарження в судовому порядку «еталонно-кваліфікованих актів нотаріуса, а ця процедура передбачена на законодавчому рівні країн світу»;

3) реклама – положення задекларовано в 2004 році в Мексиці, однак через те, що питання дотримання професійної деонтології, лояльності та чесності по відношенню до колег і клієнтів поглинають своїм змістом наголошені положення про особисту рекламу нотаріуса, дублювання додатковим принципом не є необхідним;

4) конкуренція – положення також задекларовано у 2004 році в Мексиці і також поглинається змістом принципу «лояльного та чесного відношення до колег», а тому і не віднесено до десяти остаточних принципів діяльності міжнародного нотаріату.

Висновки. Вважаємо, що наголошені десять принципів є збалансованими і дозволяють охопити всі сторони нотаріальної діяльності в аспекті керівних, вихідних положень, якими керуються в повсякденній діяльності нотаріуси. А ті положення, які висувались у той чи інший історичний період і не потрапили до переліку сучасних принципів діяльності міжнародного нотаріату, пройшли «свою еволюцію», результатом чого стало поглинання більш змістовнішим принципом, втрата актуальності через врегулювання ряду питань (прогалин) на законодавчому рівні, модернізація самого принципу з урахуванням вимог часу тощо.

Список використаної літератури:

1. Вільна енциклопедія Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
2. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
3. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. Москва : Политиздат, 1991. 560 с.
4. Почтовий М.М. Принципи правової політики України. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2009_5/PB-5/PB-5_1.pdf.
5. Горшенев В.М. Контроль как правовая форма деятельности. Москва : Юрид. лит., 1987. 176 с.
6. Заповіді нотаріату. URL : <http://vinnotariat.com.ua/notariat/zapovidi-notariatu/>.
7. Латинський нотаріат. URL : https://studopedia.com.ua/1_5392_latinskiy-notariat.html.
8. Принципи нотаріальної етики. URL : <http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2018/04.pdf>.
9. Фундаментальні принципи системи Латинського Нотаріату. URL : <http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/83.pdf>.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Невзорова Ірина Володимирівна – аспірант кафедри правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Nevezorova Iryna Volodymyrivna – Postgraduate Student of the Department of Legal Disciplines of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Nevezorova2019@ukr.net